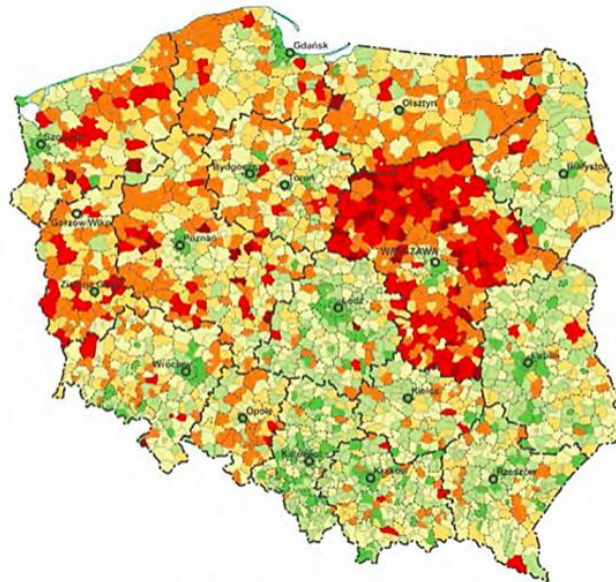

Metody probabilistyczne w fizyce stosowanej: teoria wyboru społecznego i informacja kwantowa

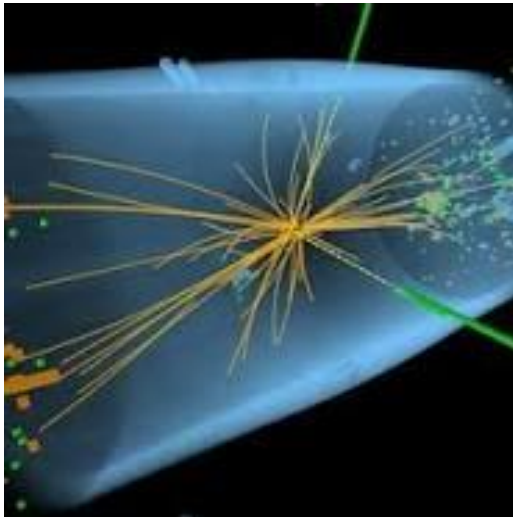

Karol Życzkowski (UJ / CFT PAN)
AGH, Kraków, 5 czerwca 2020

Co to jest fizyka?

Fale grawitacyjne:

- teoria: 1905 Poincare
1916 Einstein
- doświadczenie: 2015/16

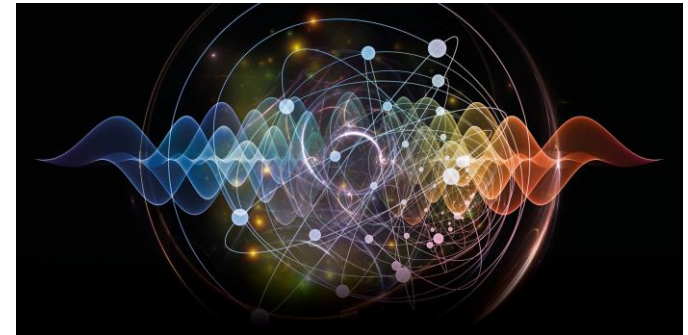
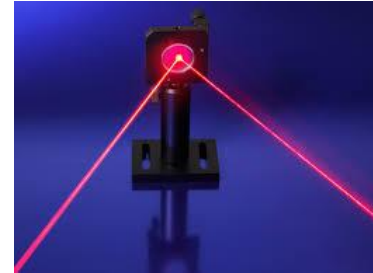
Bozon Higgsa

- teoria: 1964 Higgs, Englert, Brout, Guralnik, Hagen, Kibble
- doświadczenie: 2012

fizyka stosowana – też **fizyka** !

a) Zastosowania odkryć fizycznych w technice

- tranzystor, laser, półprzewodniki...
- technologie kwantowe (Milburn 1997)
kwantowa kryptografia, komunikacja,
kwantowe komputery...
- inżynieria kwantowa,
- kwantowe materiały

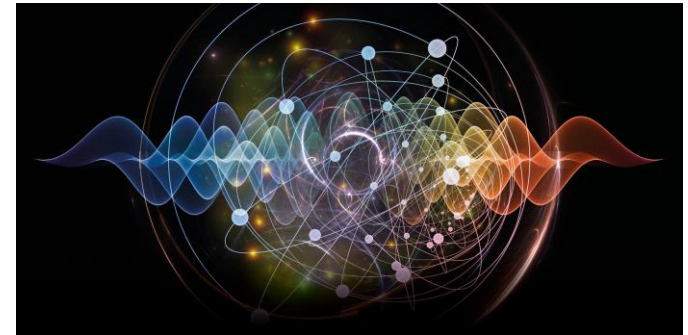
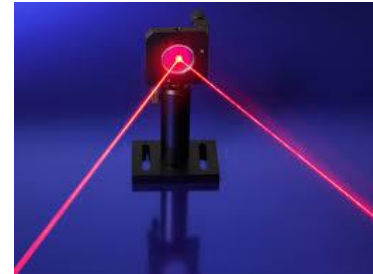
nqt.ac.uk

b) Wykorzystanie metod stosowanych w fizyce w innych dziedzinach...

fizyka stosowana – też **fizyka** !

a) Zastosowania odkryć fizycznych w technice

- tranzystor, laser, półprzewodniki...
- technologie kwantowe (Milburn 1997)
kwantowa kryptografia, komunikacja,
kwantowe komputery...
- inżynieria kwantowa,
- kwantowe materiały

nqt.ac.uk

b) Wykorzystanie metod stosowanych w fizyce w innych dziedzinach...

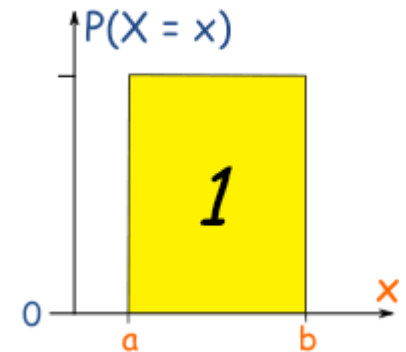

metody probabilistyczne

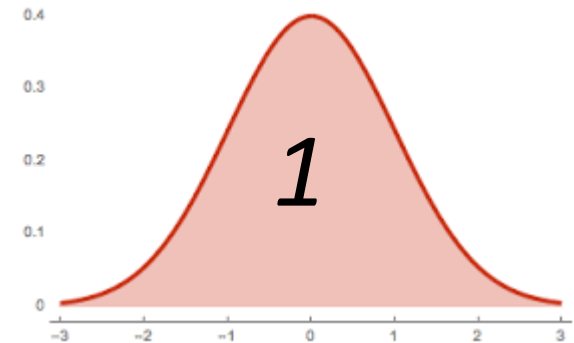
zespół (*ensemble*) = {zbiór X + miara μ }

1) płaski rozkład na odcinku, $X=[0,1]$

2) rozkład normalny (Gausa)

$X=(-\infty, +\infty)$

metody probabilistyczne

zespół (*ensemble*) = {zbiór X + miara μ }

1) płaski rozkład na odcinku, $X=[0,1]$

uogólnienia na N wymiarów:

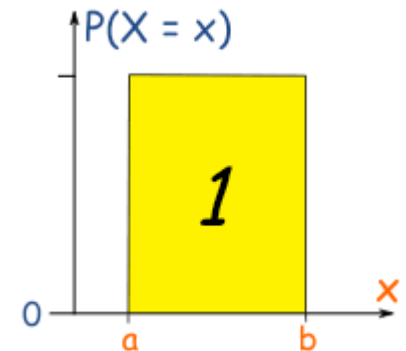
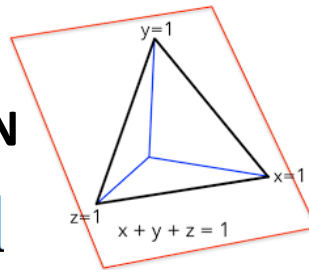
a) kostka $[0,1]^N$

b) sympleks

probabilistyczny Δ_N

$$x_i \geq 0, \quad \sum_{i=1}^N x_i = 1$$

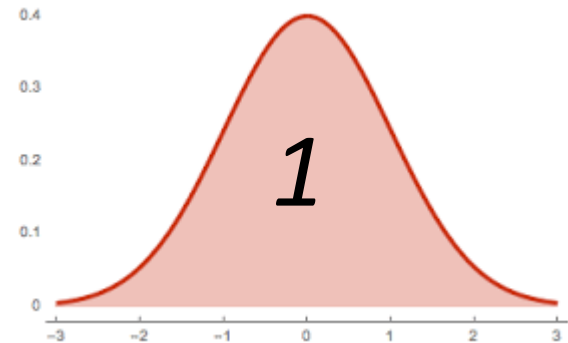

2) rozkład normalny (Gausa)

$X=(-\infty, +\infty)$

a) wektor N liczb Gaussowskich

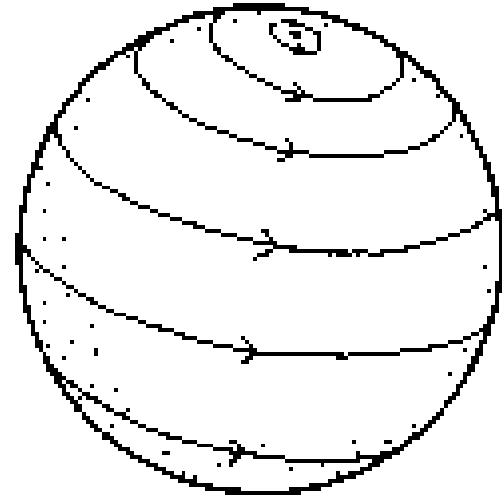
b) macierz Ginibre'a $N \times N$

$$\begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & a_{13} & a_{14} \\ a_{21} & a_{22} & a_{23} & a_{24} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{34} \\ a_{41} & a_{42} & a_{43} & a_{44} \end{pmatrix}$$

Jak wygląda sfera S^2 ?

A jak wygląda **hipersfera** S^N ?

Jak wygląda sfera S^2 ?

A jak wygląda **hipersfera** S^N ?

Ustal punkt x (biegun) na S^N
i wylosuj y .

Ile wynosi kąt ϑ pomiędzy oboma wektorami ?

Jakobian zmiany zmiennych wyznacza rozkład:

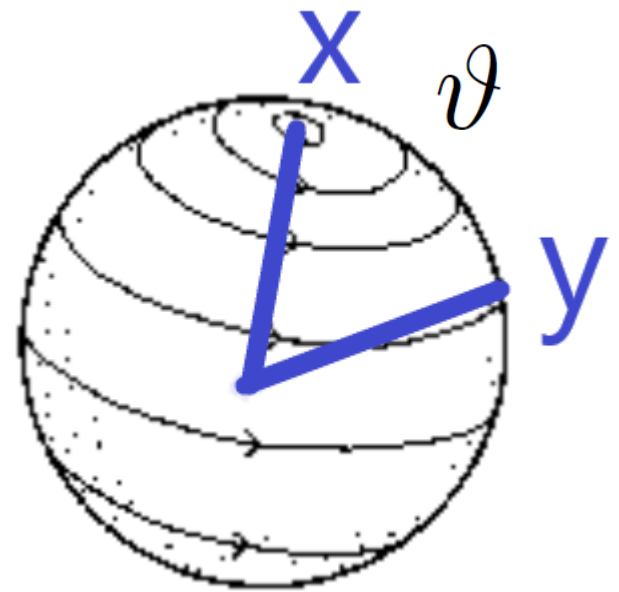
$$P(\vartheta) \sim (\sin \vartheta)^{N-1}$$

z ostrym maksimum dla kąta $\vartheta \approx \pi/2$,

więc typowy punkt y leży na „równiku” S^N

- koncentracja miary wokół „**tłustego równika**” S^N

- koncentracja miary na brzegu piłki B^N -gruba skóra

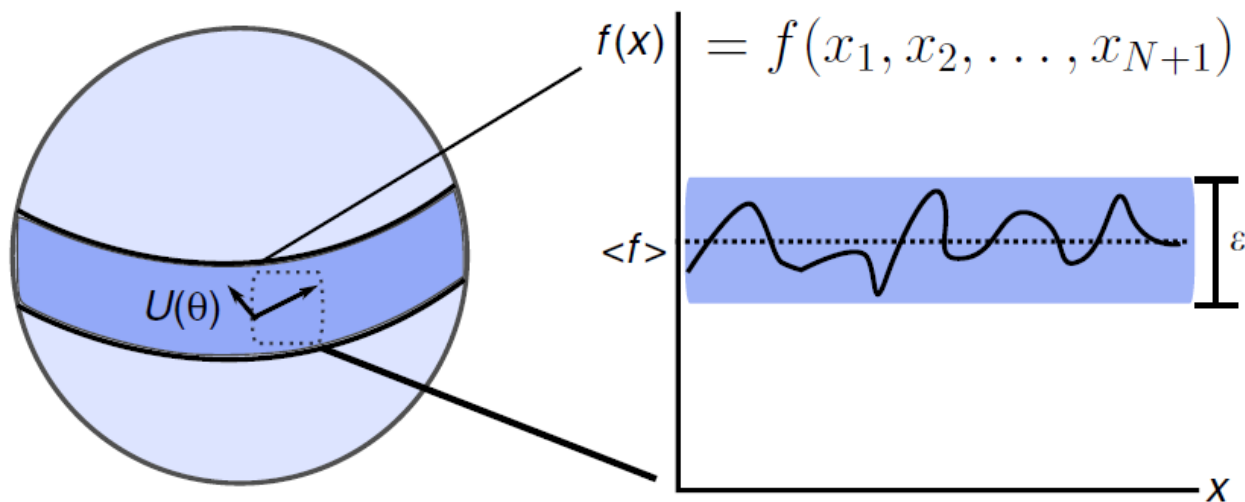

koło Plant

Lemat Lévy'ego:

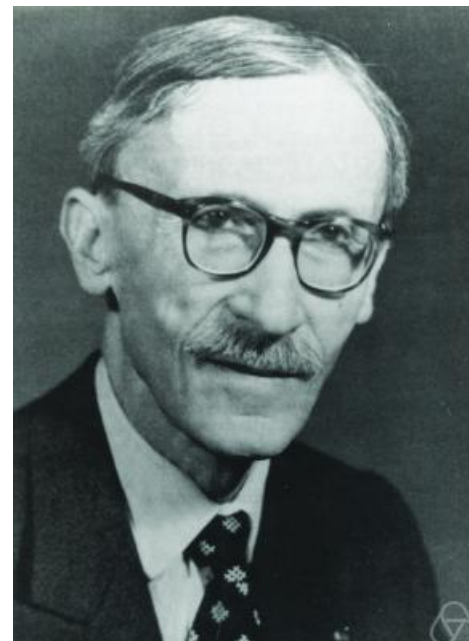
$f(x)$ - funkcja na sferze S^N ,
 $\langle f \rangle$ - jej wartość średnia, to
duże odchylenia są rzadkie:

$$P(|f(x) - \langle f \rangle| > \varepsilon) \leq \exp(-cN\varepsilon^2)$$

J.R. McClean et al. (2018)

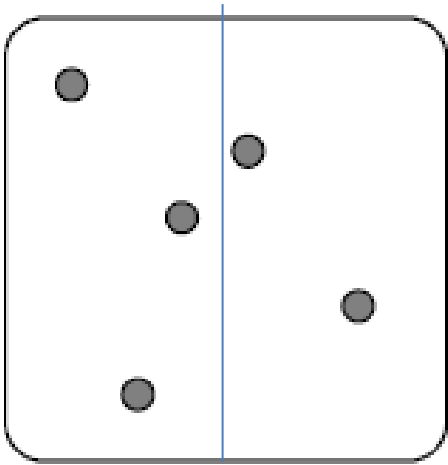
Paul Lévy
(1886 – 1971)

**rozkłady,
procesy,
przeloty
Lévy'ego**

Lemat Lévy'ego i fizyka statystyczna:

1000 cząstek gazu w pudle:

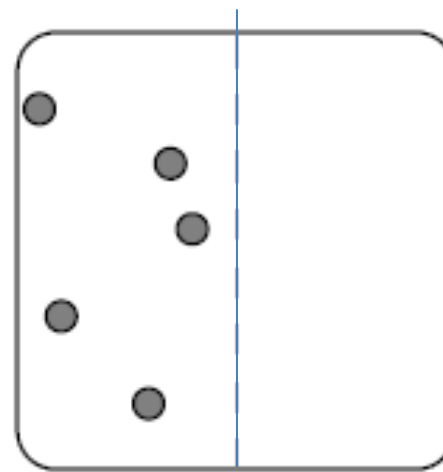

przypadek typowy:

500 + ε po lewej i

500 - ε po prawej

stronie pudła

przypadek nietypowy:

1000 po lewej i

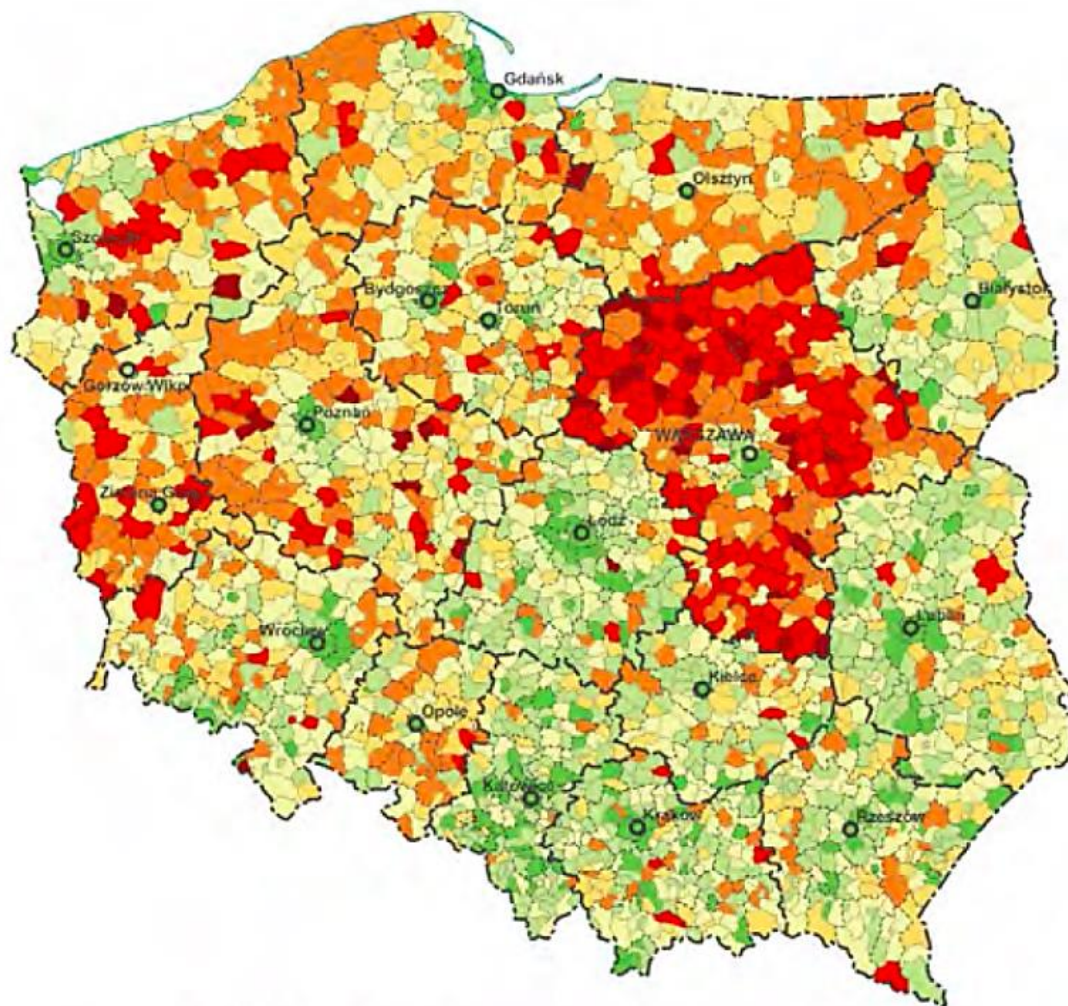
0 po prawej

stronie pudła

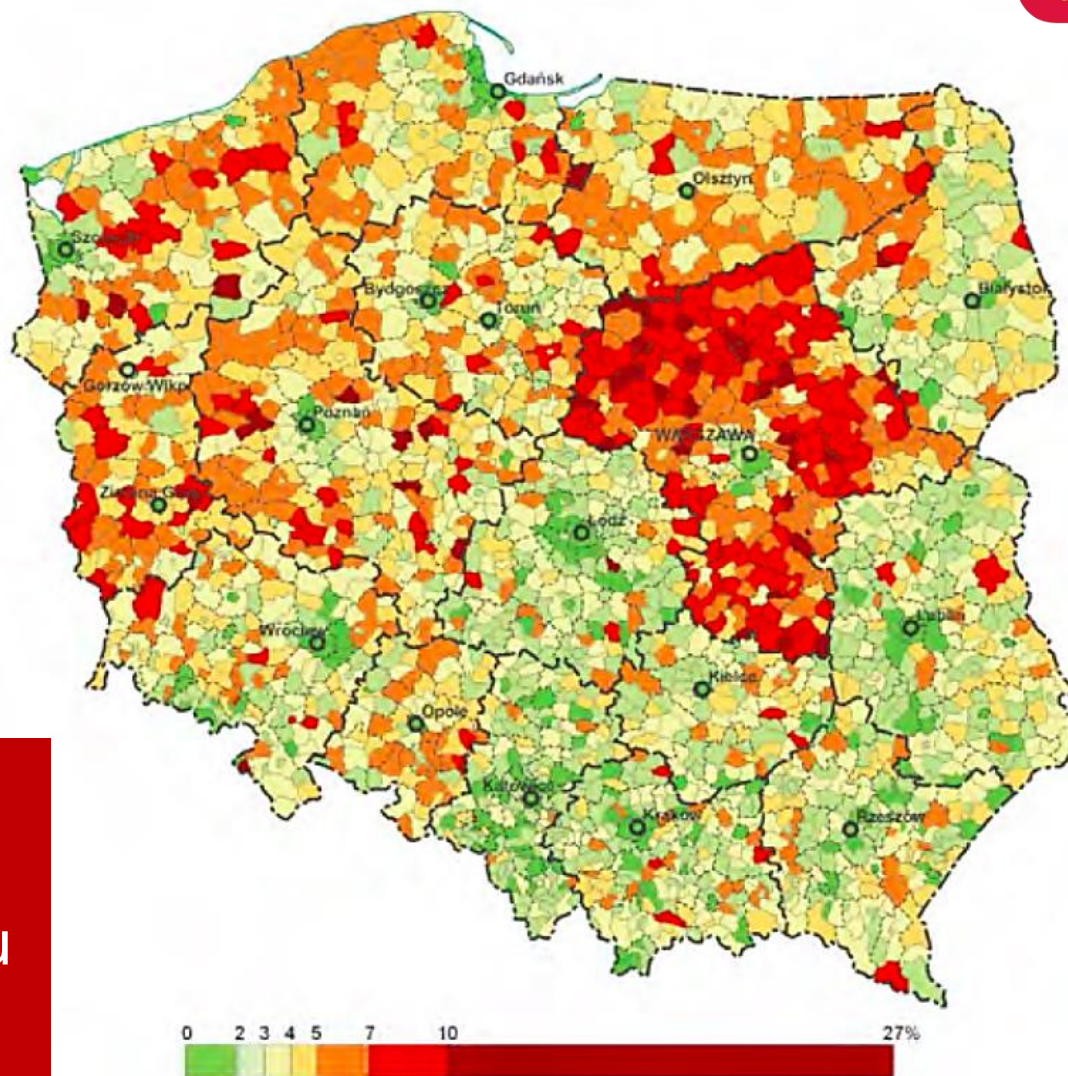

**Otton Nikodym oraz Stefan Banach
rozmawiają na ławce na krakowskich Plantach
lato 1916**

WYBORY SAMORZĄDOWE W POLSCE (2010)

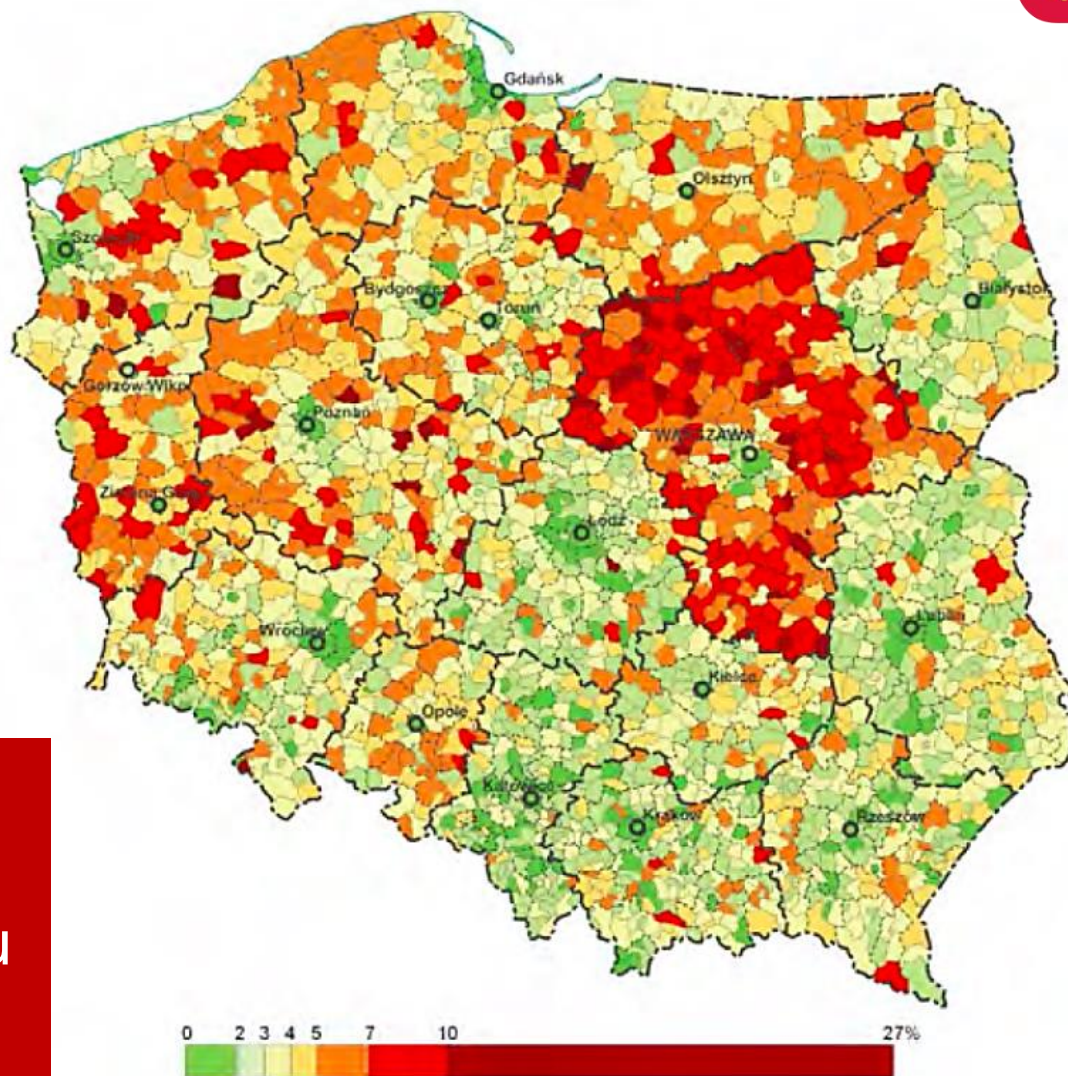
Kolor czerwony:
dużo głosów
nieważnych z powodu
postawienia na karcie
więcej niż jednego
znaku X

WYBORY SAMORZĄDOWE W POLSCE (2010)

próba wyjaśnienia:
tylko na Mazowszu
karty do
głosowania miały
formę książeczki,
mylącej wyborców

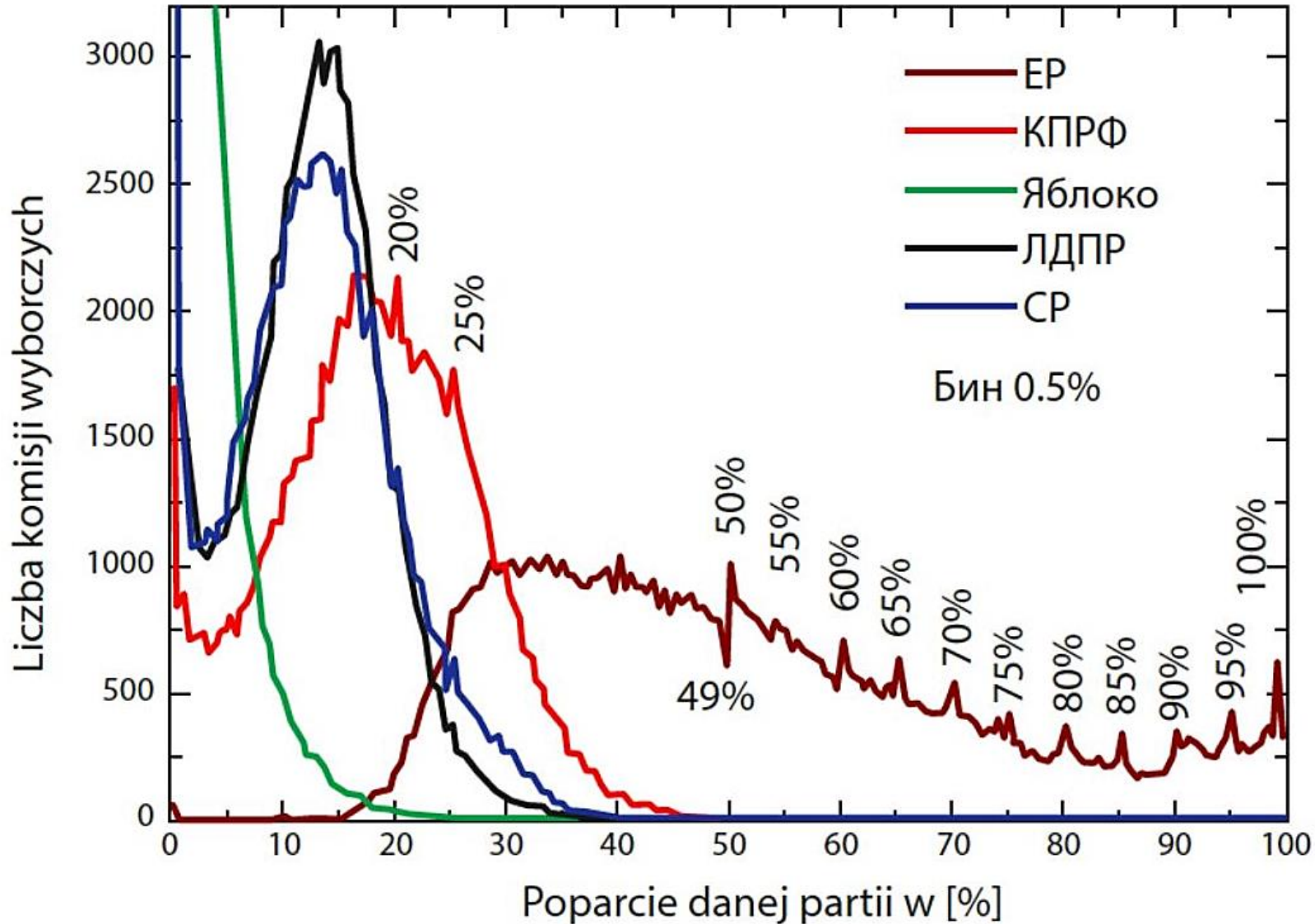
(eksperyment :
2014 !)

Kolor czerwony:
dużo głosów
nieważnych z powodu
postawienia na karcie
więcej niż jednego
znaku X

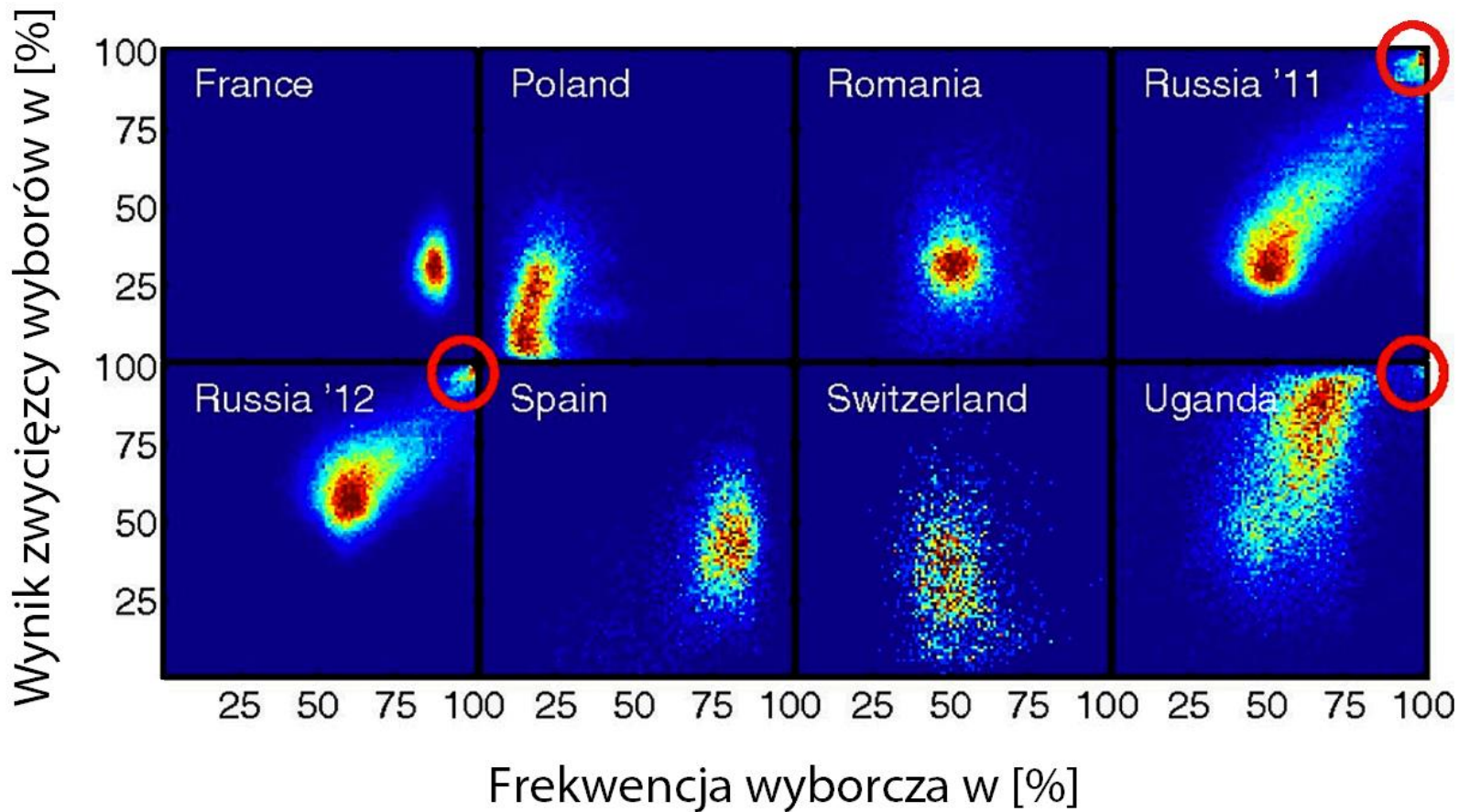

REZONANSE PUTINA (DUMA - 2011)

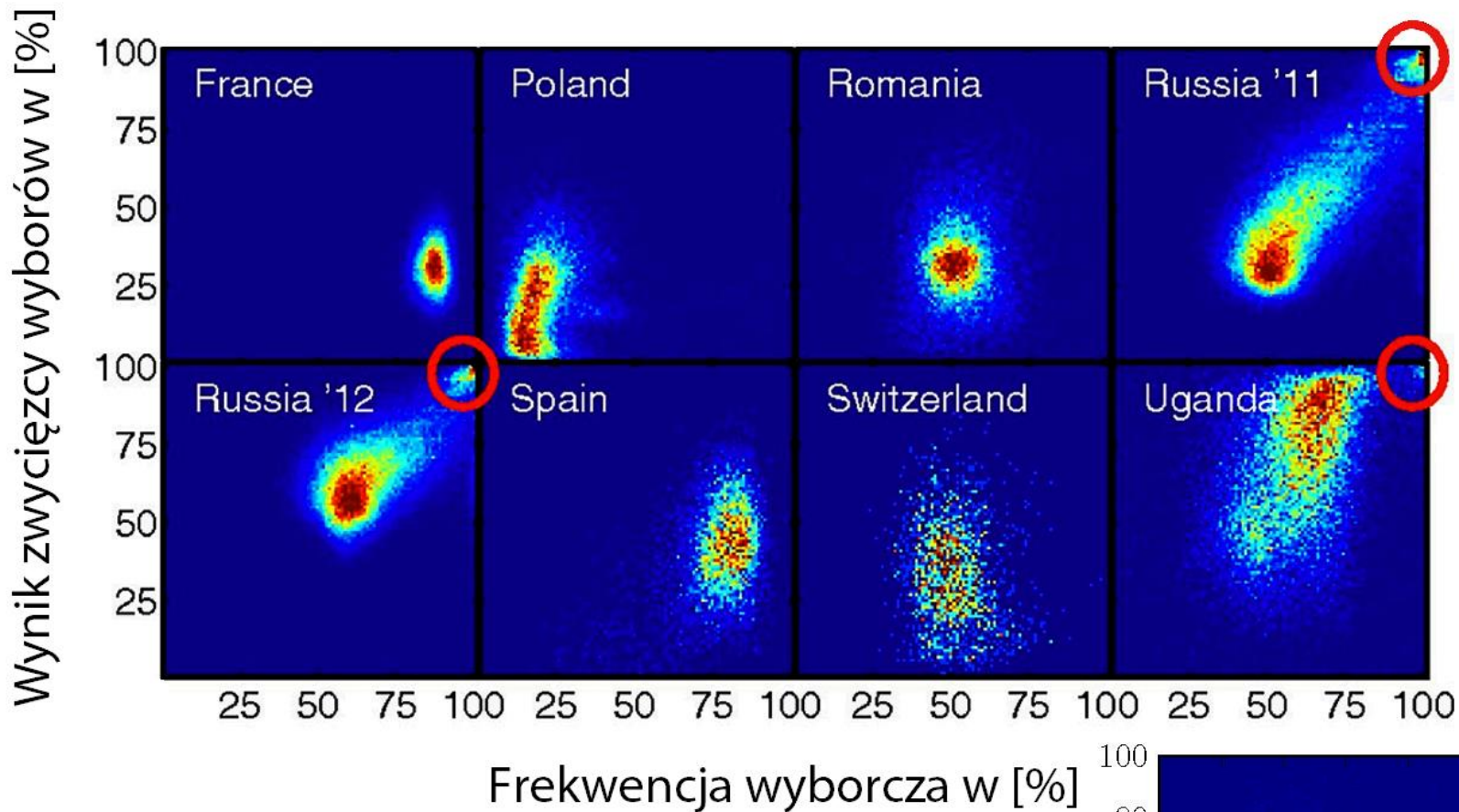
Siergiej Szpilkin (2012)

KOMETY PUTINA (2011, 2012)

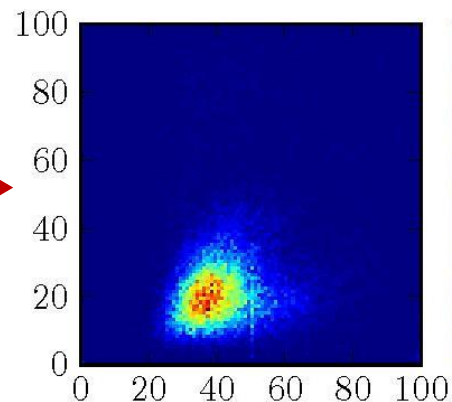

Wyborcze „**odciski palców**” wg Klimek et al. 2012
rozkład poparcia dla zwycięskiej partii oraz
frekwencja w obwodach wyborczych

Brak komety w Polsce (maj 2014)

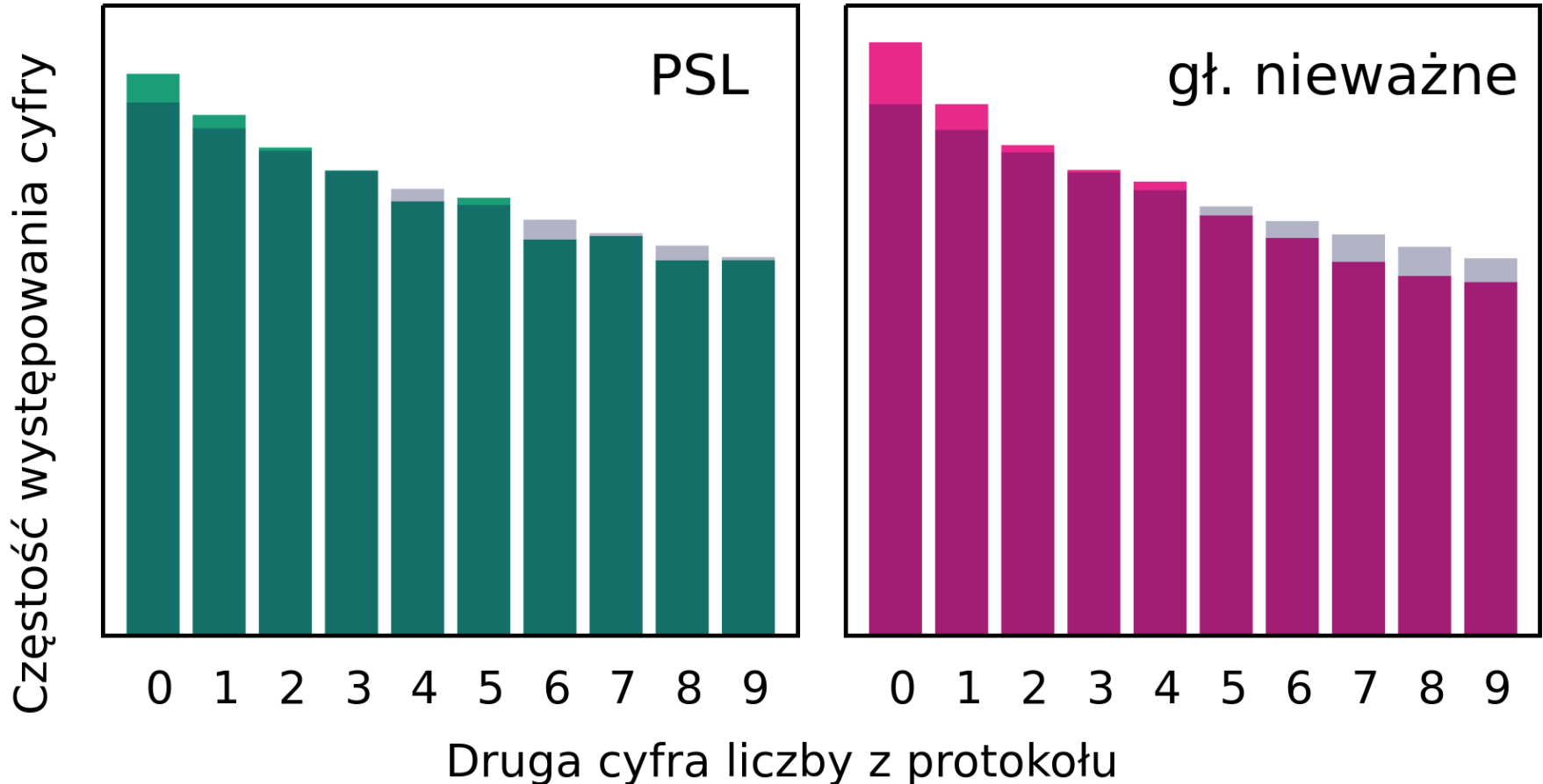
Polska (maj 2014) →

P. Gawron, Ł. Paweła, Z. Puchała

Wybory samorządowe – listopad 2014

Porównanie danych z prawem Benforda

Jacek Szklarski, 2015

Każdy głos się liczy!

Kazimierz Rzążewski, Wojciech Słomczyński,
Karol Życzkowski

Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2014

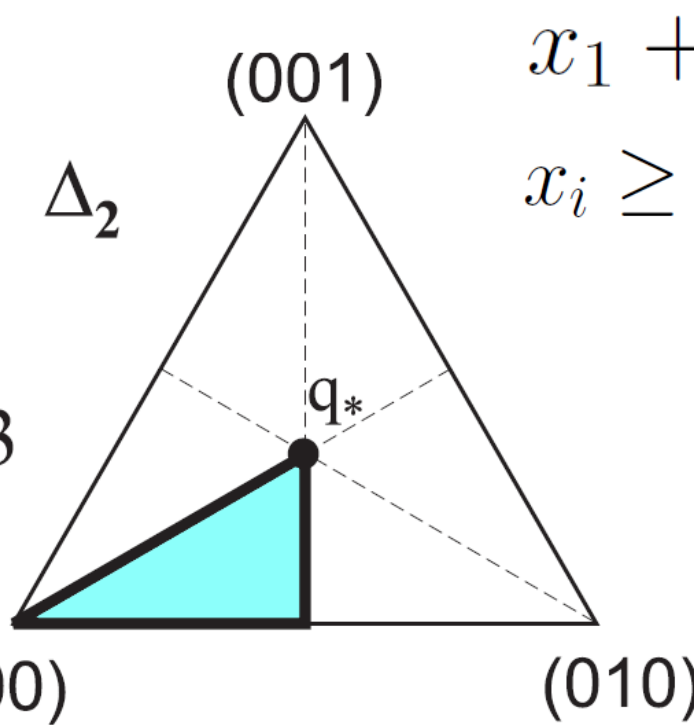
<https://kazdyglos.eu>

**Wybory z
3 kandydatów**

$$\langle x_i \rangle = 1/3$$

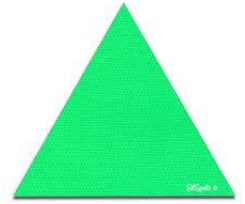
$$N = 3$$

**Jakie
poparcie
uzyska
zwycięzca?**

$$x_1 + x_2 + x_3 = 1,$$

$$x_i \geq 0$$

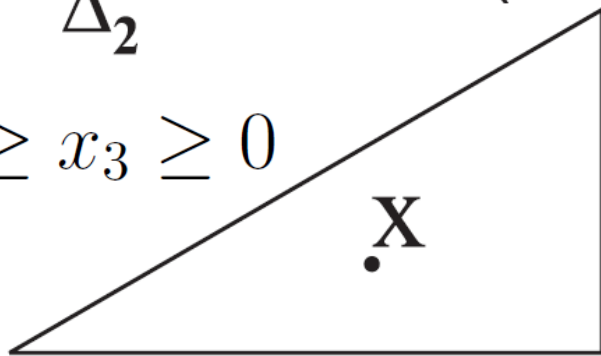

**Płaski rozkład
na sympleksie
prawdopodo-
bieństwa**

b) $\tilde{\Delta}_2$

$$(111)/3 = q_*$$

$$x_1 \geq x_2 \geq x_3 \geq 0$$

**Barycentrum
asymetrycznego
sympleksu :**

$$\vec{x} = (11, 5, 2)/18$$

$$(100)$$

$$(110)/2$$

$$\langle x_{\max} \rangle = 11/18 \approx 61,1\%$$

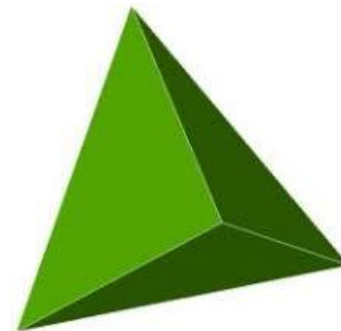
Wybory z N kandydatów: sympleks $\Delta_N \subset \mathbb{R}^{N-1}$

wartość średnia $\langle x_i \rangle = 1/N$

a) miara płaska:

uporządkowany wektor

$$\langle x_k^\downarrow \rangle = \frac{1}{N} \sum_{j=k}^N 1/j \quad \langle x_{\max} \rangle \approx \log N/N$$
$$\langle x_{\min} \rangle = 1/N^2$$

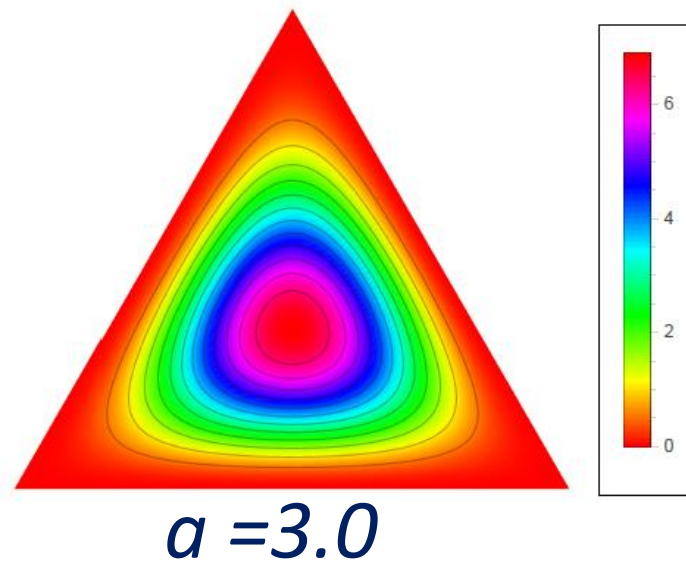

podójście realistyczne:

b) rozkład Dirichleta

$$P_a(x_1, \dots, x_N) = C_n \prod_{j=1}^N x_j^{a-1}$$

+ fitowanie parametru a
z danych historycznych

Waga głosu w a siła głosu β

uczestnika głosowania wg udziałów

waga głosu w_j gracza $G_j =$

odsetek posiadanych udziałów

siła głosu β_j gracza $G_j =$ prawdopodobieństwo,
że jego głos będzie decydujący

(bez niego koalicja nie będzie wygrywająca)

indeks siły Penrose'a-Banzhafa β_i

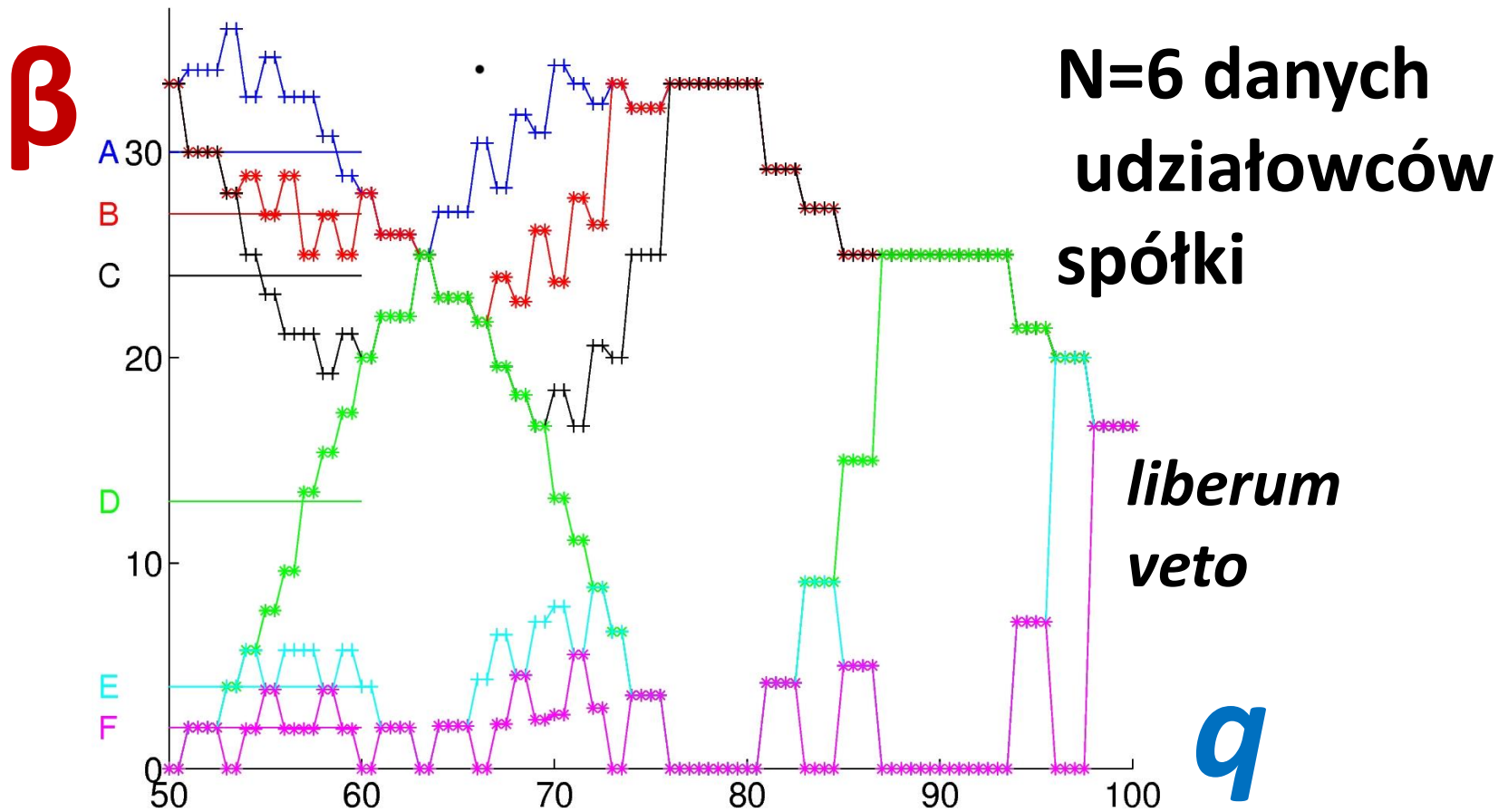
jest znormalizowany, tak aby $\sum_{i=1}^N \beta_i = 1$

Przykład: $N=3$ graczy, wagi $\vec{w} = (47, 45, 8)/100$

- a) próg $q=0.50$, $\vec{\beta} = (1, 1, 1)/3$ zwykła większość
- b) próg $q=0.60$, $\vec{\beta} = (1, 1, 0)/2$ większość kwalifikowana

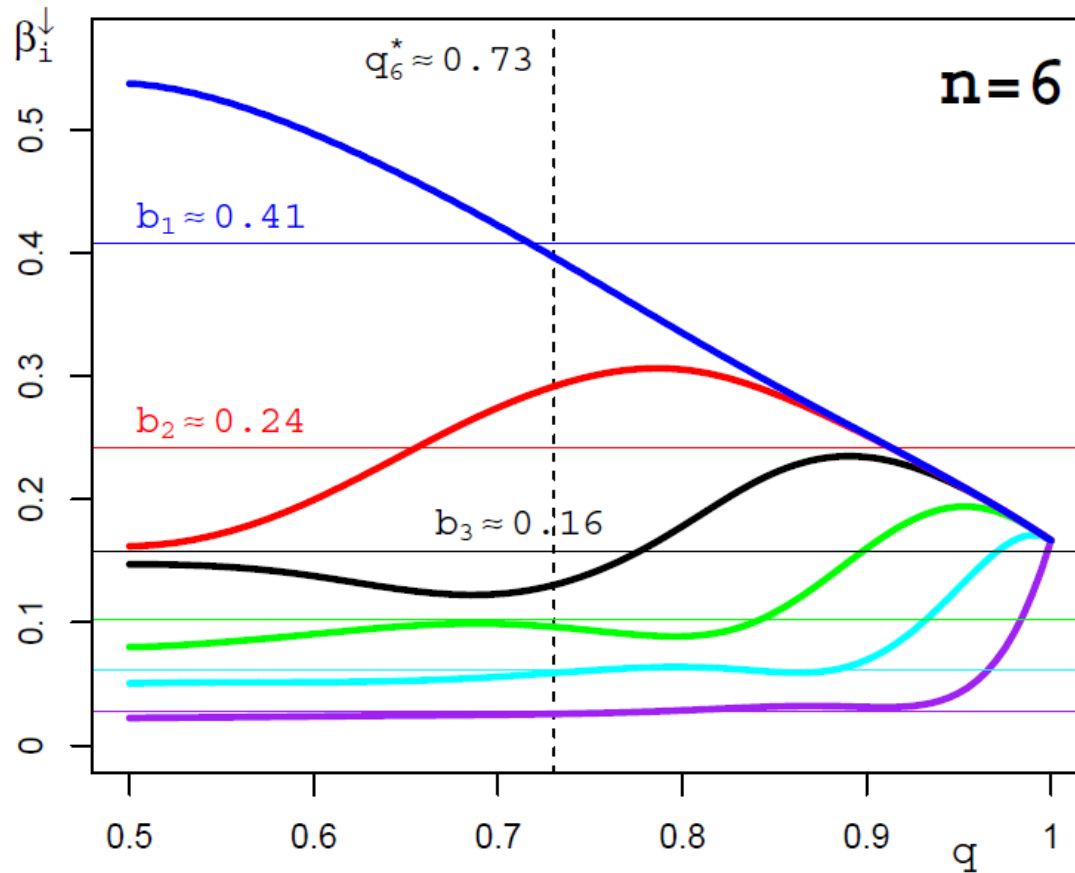
Głosowanie w spółkach handlowych

Zależność **siły głosu β** (wskaźnik **Penrose'a-Banzhafa**) dla sześciu udziałowców spółki (**A z 30, B 27, C 24, D 13, E 4, F z 2** udziałami) od progu **większości kwalifikowanej q** .

Głosowanie w spółkach handlowych

β

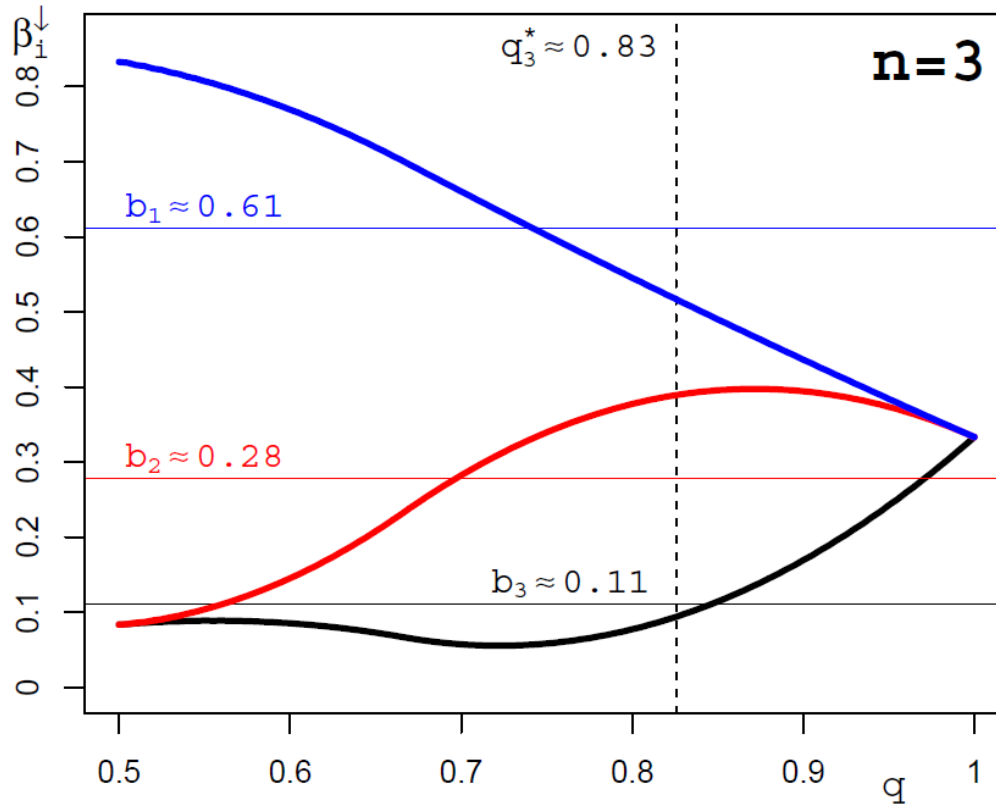
**N=6 (losowych)
udziałowców
średnia siła
głosu**

q

Zależność **siły głosu β** (wskaźnik **Penrose'a-Banzhafa**) dla
dla sześciu udziałowców spółki z losowymi udziałami
uśredniona po sympleksie względem **płaskiej miary**
od progu **większości kwalifikowanej q** . Próg optymalny q_*

Głosowanie w spółkach handlowych

β

**N=3 (losowych)
udziałowców:
średnia siła
głosu**

*krzywe gładkie:
sklejka
stopnia N-1*

q

Zależność **siły głosu** β dla $N=3$ udziałowców spółki z losowymi udziałami **uśredniona** po trójce względem **płaskiej miary** od progu **większości kwalifikowanej** q .

próg optymalny

$$q_* \approx \frac{1}{2} + \frac{1}{\sqrt{\pi N}}$$

D. Boratyn, W. Kirsch, W. Słomczyński, D. Stolicki,
K.Ż. **Average Weights and Power**
in Weighted Voting Games, [arXiv:1905.04261](https://arxiv.org/abs/1905.04261)

**Centrum Badań Ilościowych
nad Polityką UJ**

<http://www.cbip.uj.edu.pl/>

[D. Boratyn](#), [W. Kirsch](#), [W. Słomczyński](#), [D. Stolicki](#),

K.Ż. Average Weights and Power

in Weighted Voting Games, [arXiv:1905.04261](#)

Mathematical Social Choice, 2020 (*in press*)

**Centrum Badań Ilościowych
nad Polityką , UJ**

<http://www.cbip.uj.edu.pl/>

Wawel w Krakowie

Twierdzenie Danuty i Krzysztofa Ciesielskich:

Tw. Ciesielskich: z prawdopodobieństwem $1-\varepsilon$ ławka,
na której w roku 1916 Banach dyskutował z Nikodymem
znajdowała się w η – otoczeniu czerwonej strzałki

Tablica upamiętniająca rozmowę Nikodyma i Banacha

LETNIM WIECZOREM 1916 ROKU DWAJ MŁODZI KRAKOWLANIE,

STEFAN BANACH I OTTON NIKODYM,

NA ŁAWCE NA PLANTACH ROZMAWIALI O MATEMATYCE.

DO DYSKUSJI WŁĄCZYŁ SIĘ PRZECHODZĄCY OBOK MATEMATYK,

DR HUGO STEINHAUS.

TAK ZOSTAŁ ODKRYTY NIEZWYKŁY MATEMATYCZNY TALENT STEFANA BANACHA,

JEDNEGO Z NAJWYBITNIEJSZYCH POLSKICH UCZONYCH.

OTTON NIKODYM

STEFAN BANACH

IN CONVERSATION ABOUT MATHEMATICS.

THIS BENCH MEMORISES THEIR FAMOUS MEETING WITH HUGO STEINHAUS IN THE

PLANTY GARDEN IN SUMMER 1916.

DIE GRUNDLEHREN DER MATHEMATISCHEN
WISSENSCHAFTEN IN EINZELDARSTELLUNGEN

VOLUME 129

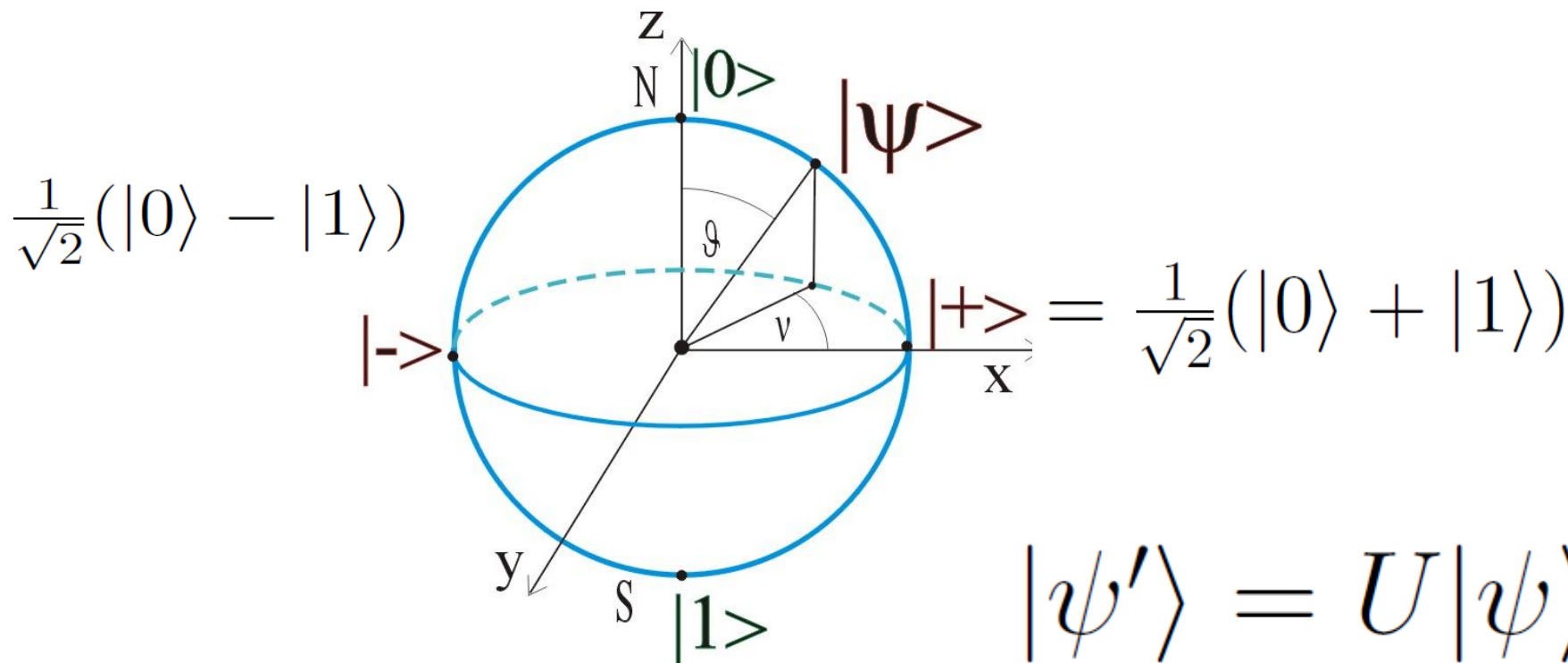
The Mathematical Apparatus
for Quantum-Theories

Otton Martin Nikodým

Springer-Verlag New York Inc. 1966

1 kubit: stany klasyczne: $|0\rangle, |1\rangle$

stany nieklasyczne: $|+\rangle, |-\rangle, |\psi\rangle \in \mathcal{H}_2$

superpozycja kwantowa – stan czysty $|\psi\rangle$

**różni się od klasycznej mieszanki stanów
(punkt wewnątrz kuli Blocha)**

Układy dwucząstkowe: {A,B}

a) Stan **separowalny** (produktowy)

$$|\psi_{\text{sep}}\rangle = |\psi_A, \psi_B\rangle = |\psi_A\rangle \otimes |\psi_B\rangle$$

b) Stan **splątany** (nieproduktowy)

$$|\psi_{\text{ent}}\rangle \neq |\psi_A, \psi_B\rangle = |\psi_A\rangle \otimes |\psi_B\rangle$$

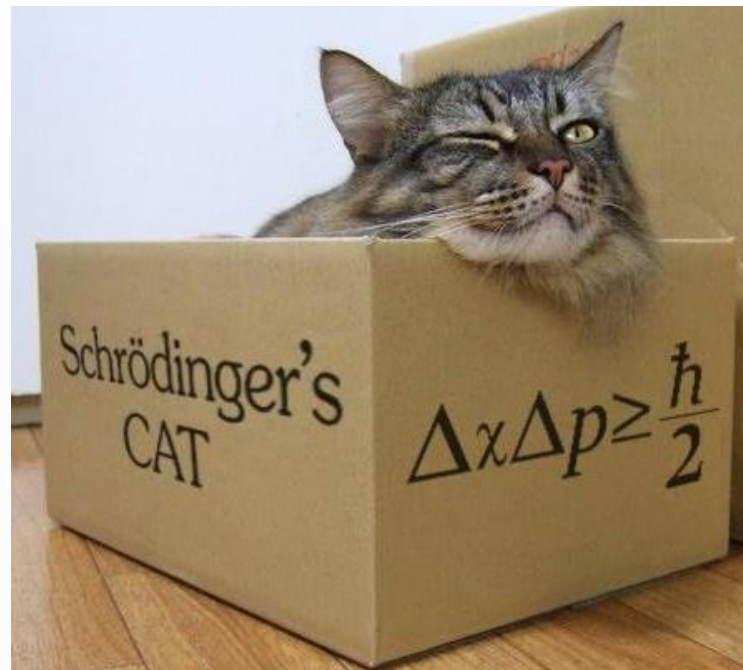
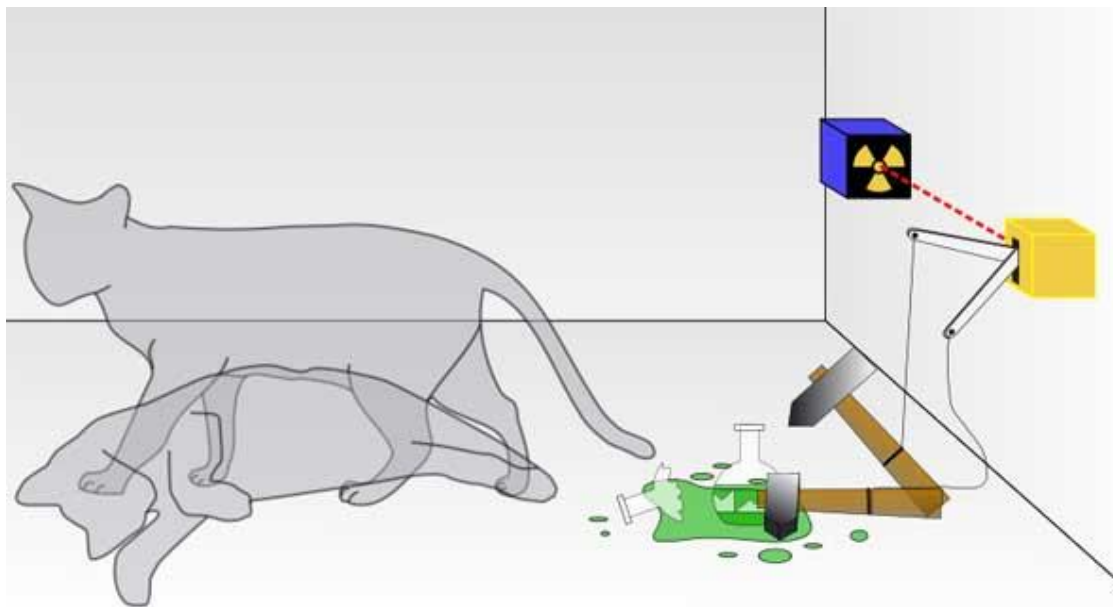
Superpozycja 2 stanów dwucząstkowych

Przykład: stan **Bella**

$$|\psi^+\rangle = \frac{1}{\sqrt{2}} (|00\rangle + |11\rangle)$$

Stan **splątany** wykazuje kwantowe korelacje, to skutek uprzedniego **odziaływania** pomiędzy **podukładami**

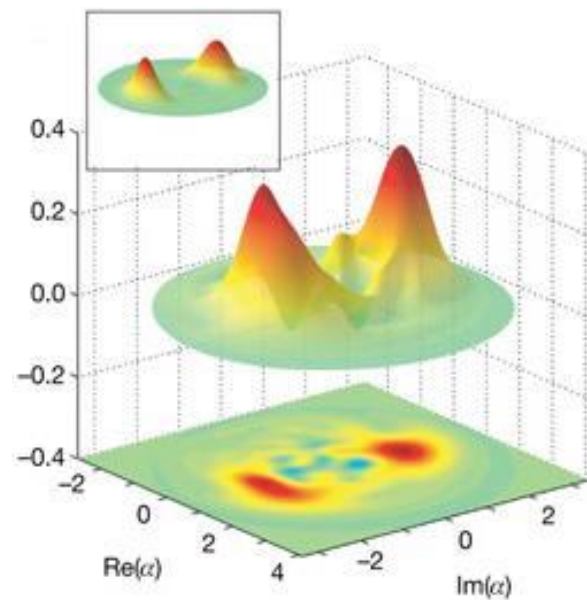
Kot Schrödingera

Kwantowa superpozycja:

$$|\uparrow\rangle | \text{cat sitting} \rangle + |\downarrow\rangle | \text{cat lying} \rangle$$

stan splątany

Haroche (i inni) 2008

Rozkład Schmidta oraz miary splątania

Każdy stan czysty z $\mathcal{H}_A \otimes \mathcal{H}_B$ można przedstawić

$$|\psi\rangle = \sum_{ij} G_{ij} |i\rangle \otimes |j\rangle = \sum_i \sqrt{\lambda_i} |i'\rangle \otimes |i''\rangle.$$

Częściowy ślad, $\sigma = \text{Tr}_B |\psi\rangle\langle\psi| = GG^\dagger$, ma widmo dane przez **wektor Schmidta** $\{\lambda_i\} =$ **wartości singularne** macierzy G .

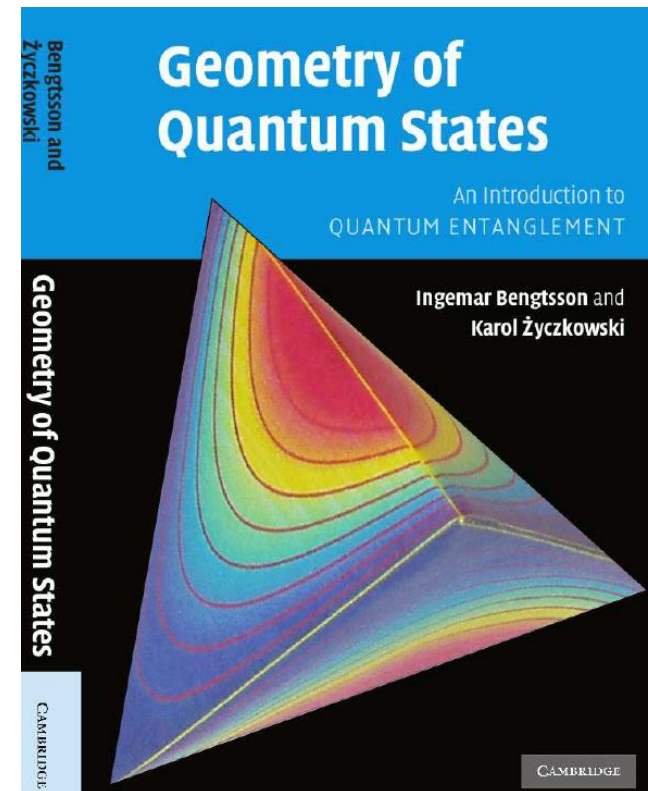
Entropia Splątania stanu $|\psi\rangle$ jest równa **entropii von Neumanna** stanu zredukowanego σ

$$E(|\psi\rangle) := -\text{Tr} \sigma \ln \sigma = S(\lambda).$$

Im bardziej splątany stan $|\psi\rangle$ tym bardziej zmieszany stan zredukowany σ .

Geometryczna miara splątania

- odległość stanu $|\psi\rangle$ od zbioru stanów separowalnych - jest funkcją największej składowej $\lambda_{\max}$.

Typowy stan czysty układu dwu-cząstkowego $N \times N$

Podzbiór stanów produktowych jest miary **zero**.

Dlatego typowy stan czysty takiego układu jest **splątany!**

Jak mocno splątany? **Bardzo mocno!**

Średnia entropia zredukowanej macierzy gęstości σ

wartość **maksymalna** $S_{\max} = \log N$

wartość **średnia** $\langle S \rangle = \log N - 1/2$

Lemat Levy'ego pozwala pokazać, że typowe odchylenia są małe

Hayden, Leung, Winter (2006)

Średnia geometryczna miara splątania $E_G = -\log(\lambda_{\max})$

Typowy stan czysty $|\psi\rangle$ zadany macierzą Ginibre'a G

stan zredukowany $\sigma = GG^\dagger$ to losowa macierz **Wisharta** z widmem

opisanym rozkładem **Marchenko-Pastura** z nośnikiem $x = N\lambda \in [1, 4]$

$$\Rightarrow \lambda_{\max} \approx 4/N \Rightarrow E_G \approx \log N - \log 4.$$

Ławka upamiętniająca dyskusję
Ottona Nikodyma i Stefana Banacha (Kraków, **1916**)

rzeźba: Stefan Dousa

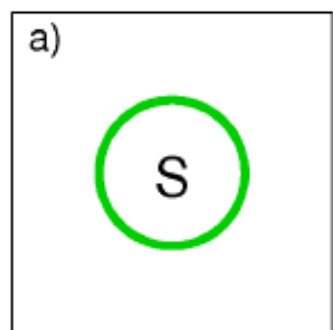
fot. Andrzej Kobos

odśłonięta na Plantach w Krakowie w dniu 14 X **2016**

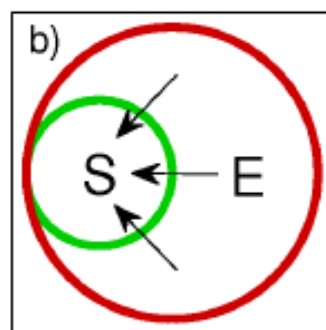

Kwantowe układy otwarte

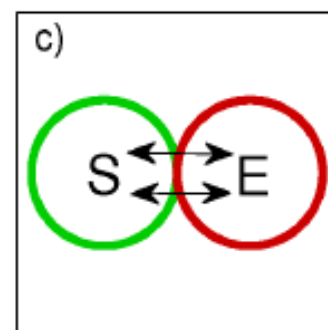
i własności widmowe nieunitarnych operatorów ewolucji

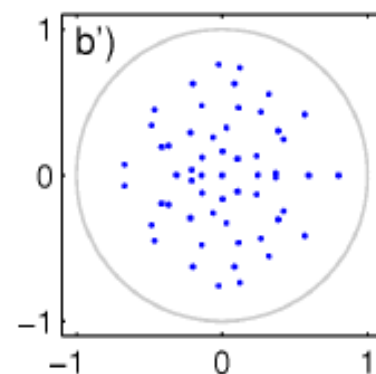
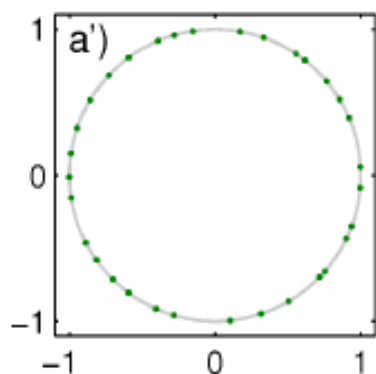
closed...

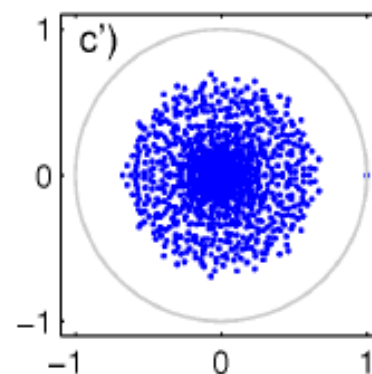
open...

interacting systems

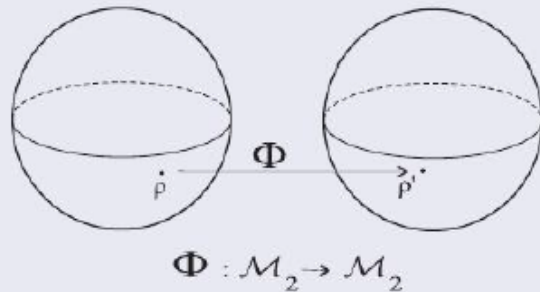

corresponding spectra

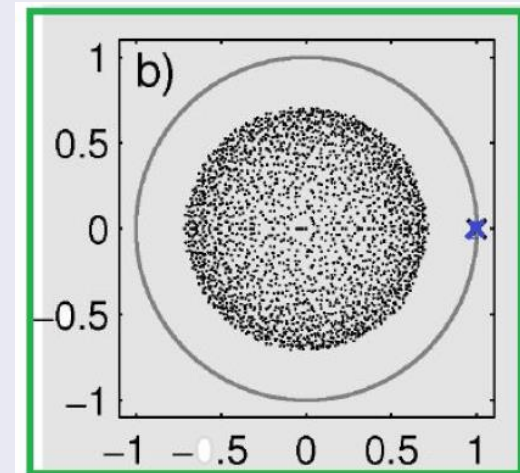
Dyskretna ewolucja w czasie układu kwantowego

Operacja kwantowa: liniowe, całkowicie dodatnie przekształcenie macierzy gęstości ρ o wymiarze N zachowujące jej ślad

$$\rho' = \Phi(\rho) = \text{Tr}_E[U(\rho \otimes \sigma)U^\dagger],$$

gdzie U to unitarna macierz sprzeżenia, $UU^\dagger = \mathbb{1}_{KN}$, a σ to początkowy stan otoczenia E o wymiarze K .

typowe widmo superoperatora Φ :
odpowiada rzeczywistej macierzy
losowej zespołu Ginibre'a:

**Ewolucja w czasie dyskretnym i ciągłym:
własności spektralne:
porównanie **pomarańczy** i **cytryny****

Dynamika Lindblada w czasie ciągłym

a) układ zamknięty: równanie von Neumanna

$\frac{d\rho}{dt} = -i[H, \rho]$ prowadzi do **dynamiki unitarnej**,
(odwracalny obrót zbioru macierzy gęstości):

$$\rho' = U\rho U^\dagger = e^{-iHt}\rho e^{iHt}$$

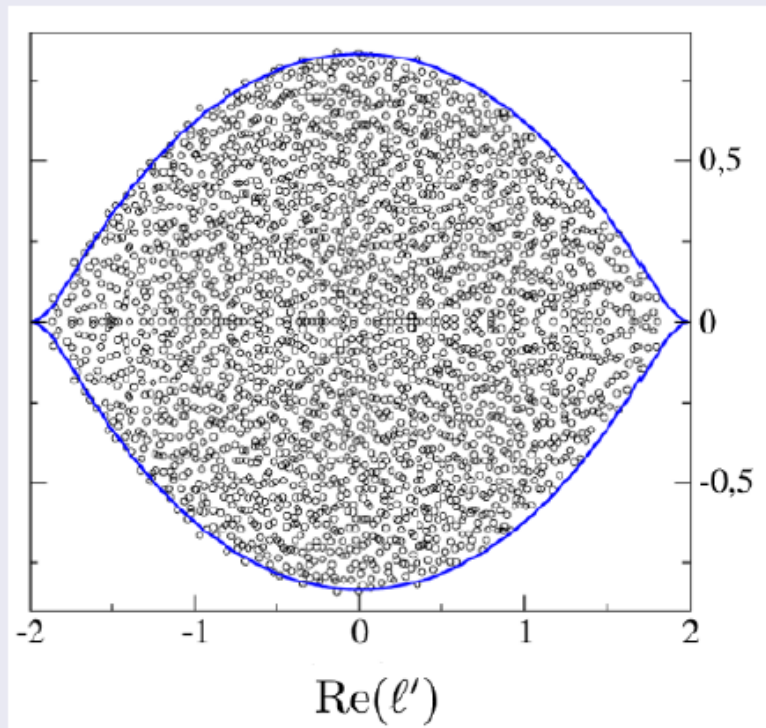
b) układ otwarty (wymiar N) – oddziaływania z otoczeniem

opisany równaniem **Gorini - Lindblad - Kossakowski - Sudarshan**
(1976)

$$\frac{d\rho}{dt} = \mathcal{L}(\rho) = \sum_{j=1}^{N^2-1} \gamma_j \left(V_j \rho V_j^\dagger - \frac{1}{2} V_j^\dagger V_j \rho - \frac{1}{2} \rho V_j^\dagger V_j \right),$$

gdzie γ_j to **stałe decoherencji** while its reshaped eigenvectors form normalized a V_j to **operatory przeskoku**.

Widmo losowego operatora Lindblada $\mathcal{L}$

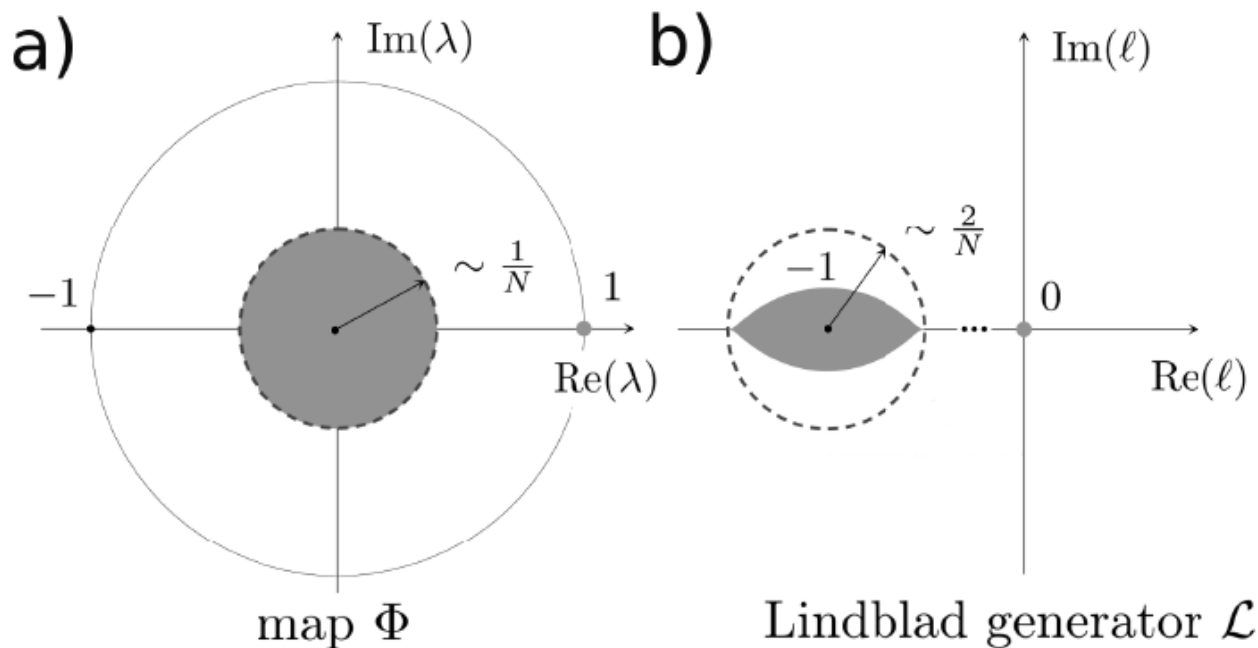
numeryczne widmo
przeskalowanego **operatora
Lindblada** $\mathcal{L}' = N(\mathcal{L} + 1)$
uzyskanego dla $N = 50$.

niebieska obwiednia zbioru
otrzymana przy wykorzystaniu
teorii macierzy losowych.

Uniwersalne własności widma operatora
Lindblada (dla przypadku typowego)

Superoperator Φ oraz generator Lindblada $\mathcal{L}$

a) widmo losowej operacji kwantowej Φ składa się z wiodącej wartości własnej $\lambda_1 = 1$ oraz dysku wartości własnych o promieniu $R \sim 1/N$

b) widmo losowego generatora Lindblada przybliżamy $\mathcal{L} \approx \Phi - \mathbb{I} + X$, a **człon dodatkowy** $X = H_{GOE} \otimes \mathbb{1} + \mathbb{1} \otimes \bar{H}_{GOE}$ odpowiada za przejście

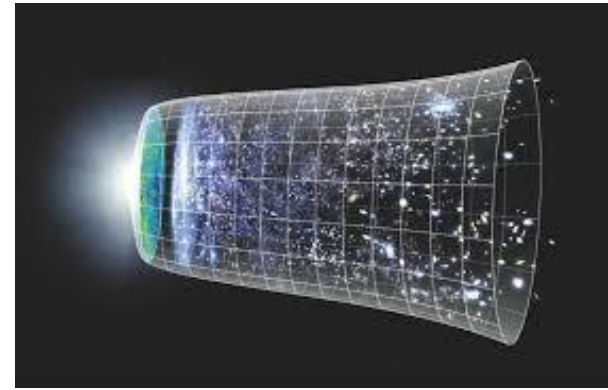
dysk $\rightarrow$ **cytryna**

S. Denisov, T. Lapteva, W. Tarnowski, D. Chruściński, K.Ż,

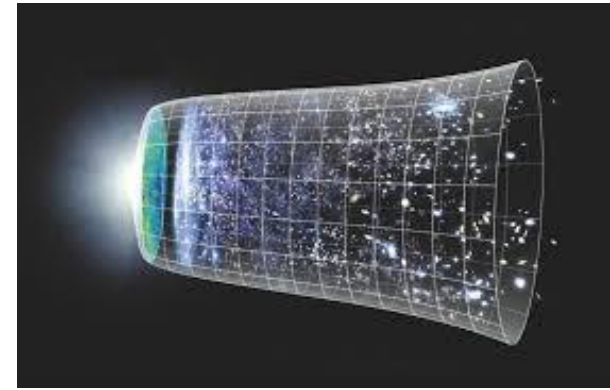
arXiv:1811.12282, *Phys. Rev. Lett.* 2019

Uwagi końcowe:

1. Wszechświat się rozszerza...

Uwagi końcowe:

1. Wszechświat się rozszerza...

Fizyka także !

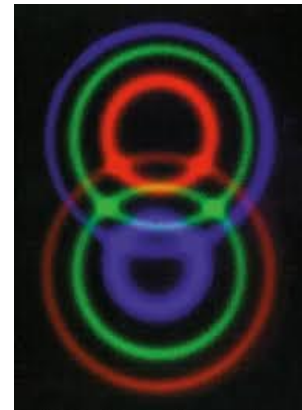
2. Wiele centralnych problemów pozostaje **otwartych**
gravitacja kwantowa - <http://jurekfest.fuw.edu.pl>

Isolated horizons... UW, 16-20.09.2019

3. Na pograniczu fizyki też jest wiele do

zrobienia: teoria **informacji kwantowej**

$\langle KC|K \rangle$ Gdańsk - <http://www.kcik.ug.edu.pl>

4. Warto korzystać z dobrych narzędzi

stworzonych przez matematyków. Można je
stosować w (*prawie*) każdej dziedzinie wiedzy.

5. **Macierze losowe** są dobre na każdą okazję !